

Rondblik

Over invloeden op het gereformeerd kerk-zijn in de 21^e eeuw

Hoe gereformeerden uit koers raken (1)

H. Veldman

Veel Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt sinds 1944/45) bevinden zich de laatste tijd in zwaar weer, in een crisis. Het kerklichaam verliest ledematen: ter rechterzijde aan de ‘nieuwe vrijgemaakten’, ter linkerzijde aan ‘vrije baptisten’ en ‘evangelischen’; ook verdwijnen er leden via de achterdeur van ongeïnteresseerdheid en onverschilligheid. Deze gebeurtenissen laten ons niet onberoerd - al lijkt het soms bijna of we eraan gewend raken. Maar de rij van kerkverlaters is al lang genoeg, vinden we.

Kunnen we - als het zo doorgaat - nog wel *met overtuiging* spreken van de kerk als het lichaam van Christus ofwel als de gemeenschap der heiligen? En wat doen we dan als ‘heiligen’? We kunnen toch niet alleen maar toekijken?

Vragen genoeg die onze zorg voor de toekomst van de kerk duidelijk uitspreken.

Wat hebben we te doen? Welke middelen moeten we gebruiken om een verdere terugloop in ledental tegen te gaan? Anders gezegd: wat is de taak van hen die wel blijven om hen die dreigen af te haken, bij de gemeenschap van de kerk te bewaren?

We kunnen niet met een paar goedkope oplossingen van licht pleisterwerk de scheuren onzichtbaar maken. Dat zijn lapmiddelen die niet echt helpen, die alleen maar de werkelijke stand van zaken camoufleren.

Intussen wil ik nadrukkelijk opmerken, dat ik de subjectieve oprechtheid van kerkverlaters niet wil betwijfelen - ze zullen er hun oprechte bedoelingen mee hebben. Maar tegelijk wil ik stellen dat subjectieve oprechtheid niet kan betekenen dat wij hen niet op hun daden en opvattingen mogen aanspreken. Subjectiviteit is geen persoonlijke beschermklaag waarmee je gevrijwaard bent van kritiek.

Overzicht en analyse van enkele algemene aspecten

Wij zijn gereformeerde christenen. Hoe rijk we daardoor zijn, hebben we misschien maar nauwelijks door. Maar wat hebben we in de historie van de afgelopen 500 jaar een rijkdom aan schatten van heldere geloofsinzichten ontvangen! U zou bijvoorbeeld iedere dag een paar bladzijden moeten lezen uit een werk van Calvijn of van Luther. Daarvoor hoeft u geen Frans of Duits te kennen. En u hoeft al helemaal niet te denken dat Luther en Calvijn alleen voor theologen schreven! Juist door hun werken te lezen zult u zoveel prachtige inzichten ontdekken - om God daarvoor diep dankbaar te zijn! En dan is er nog zoveel meer dat in de ruimte der kerk ligt opgestapeld!

Maar wat beleven we vandaag? We geven anderen (ook onszelf?) zomaar de indruk dat we er in de kerk tegenwoordig maar wat armzalig voorstaan. Tegenover hen die ons verlaten, lijkt het soms dat we niet goed weten wat we hun moeten zeggen. Is dat verlegenheid of onkunde?

Maar eerst wil ik nu proberen een analyse te geven van de situatie van schijnbare armoede die we nu als kerk beleven. Laat ik beginnen met enkele algemene aspecten:

- a. We leven allen in een wereld waarin het niet goed past dat je laat merken in een onzichtbare God te geloven. God, die de wereld schiep en Zich twintig eeuwen geleden in Jezus van Nazaret aan de mensheid heeft laten kennen, maar van Wie we nu alles moeten geloven wat er in het boek dat Bijbel heet, over Hem geschreven staat. Dat er mensen zijn die bij deze God hun houvast zoeken - en dat ook nog vinden! - dat is voor een 21^e-eeuwse mens die afgaat op de concrete dingen van de dag, eigenlijk niet te geloven. Wat is dat voor soort houvast? Heeft dat wel zin? Werkt dat wel wat uit?

Die vragen komen ook op ons af. En kunt u zich voorstellen dat u zelf misschien, en zeker de jongere generatie, heel gemakkelijk aan het twijfelen wordt gebracht? En al lijkt twijfel voor velen de weg naar de zekerheid, men raakt toch meestal verstrikt in een afschuwelijk warrig dradenspel. En al zou je op een gegeven ogenblik zekerheid krijgen, dan ligt die *niet buiten jezelf*, maar daarvan denk je dat je die *in jezelf* kunt vinden. Helaas is dat houvast niet groot: het is zo wankel

als de tak waarop je zit, terwijl je bezig bent diezelfde tak door te zagen.

U denkt misschien: is dit wel zo'n nieuw probleem? Nee, natuurlijk niet. Je komt het ook tegen in de Bijbel, lees er maar eens een paar psalmen op na. Het geloof van de mensen in het Oude Testament kende ook zijn crises! Maar toch, er zit vandaag iets in onze cultuur dat je als heel stug kunt ervaren. Dit: die zekerheid die van jezelf is, is sinds de 17e eeuw *tot norm verheven* door de filosoof René Descartes (ook wel: Cartesius), die al denkend over de laatste zekerheid opeens ontdekte: Ik denk, dus ik ben! Dát denken van de menselijke persoonlijkheid werd het houvast voor de moderne mens. We zijn hen in de geschiedenis de rationalisten gaan noemen. Dat zijn dus zij die het menselijk verstand, de rede (= ratio) als laatste zekerheid menen te hebben. Een sterke stroming, die zijn duizenden meesleurde! In de loop der jaren is dit principe zo nadrukkelijk in onze cultuur aanwezig gebleven, dat er nauwelijks meer een mens rondloopt die er niet door besmet is. Besmet? Ja zeker, want het is een virus dat geen halt heeft gehouden, en ook niet wil houden, voor het geloof in de betrouwbaarheid van het spreken van God. Alles wat in de Bijbel staat, wordt aan de kritische geest van de denkende mens onderworpen! En wat men niet met het verstand kan doorgronden, wordt misschien nog aangepast of - als dat niet meer lukt - met een paar logisch klinkende conclusies aan de kant gezet. Geloof? Je kunt er niets meer mee. Het is op zich eigenlijk niet meer acceptabel, want je levert toch niet je eigen denken in voor dingen die niet te bewijzen zijn?

- b. Dit virus heeft zich intussen ook al weer gemuteerd. Zoals dat met virussen wel vaker gebeurt, veranderen ze iets van aard en intensiteit doordat ze tegen nieuwe weerstanden aanlopen. Voor ons verhaal is in ieder geval van belang dat men vandaag - ondanks alle hooggeroemde zekerheden - toch weer nieuwe twijfels hoort uitspreken. En de meest kernachtige is wel deze twijfelvraag: wie ben *jij* eigenlijk dat jij meent de zekerheid, de waarheid in je eigen persoonlijkheid te moeten zoeken? De vraag 'wie ben je eigenlijk' dringt je ertoe om nog sterker dan vroeger je persoonlijkheid te onderzoeken, na te trekken. En als je dat dan doet, raak je waarschijnlijk je eigen zekerheid wel kwijt. Door al die ontdekkingen in je eigen innerlijk - ziet dat er wel zo prachtig uit?

Maar dat verlies van je innerlijke zekerheid kun je erg vinden of niet - je moet er maar mee leven dat je ook geen zekerheid in jezelf hoeft te zoeken! En erken dat dan ook maar: zekerheid is nergens te vinden. En dat is vandaag een nieuwe waarheid! *De zekere waarheid van het niet-zeker-weten!* In populaire zegswijzen klinkt het door: weet ik veel? Mensen zijn onzeker, van zichzelf, van de waarheid. Men heeft een fundamenteel gebrek aan vastheid van overtuiging.

- c. U mag dus nooit zeggen 'de waarheid' te kennen of te weten. Want zoiets bestaat niet. Men mag toch nooit 'de waarheid' *claimen*? De waarheid, daar heeft ieder mens *iets* van! Je deelt er samen in! En dat te weten maakt jou nu heel bescheiden: ik deel *de* waarheid met alle andere mensen. Ik heb er zelf dus maar een klein stukje van te pakken. Een kerk die vandaag 'de waarheid' zegt te verkondigen, moet zelfs oppassen dat ze niet als een hoogmoedig instituut wordt gebrandmerkt. De waarheid is simpelweg in porties verdeeld, elke religie heeft er wat van: de islam net zo goed als het christendom, het boeddhisme en het hindoeïsme horen daar ook bij. Je mag nooit stellen dat jouw religie de enig ware is. En jouw kerk de enig ware kerk...! Dat is helemaal te gek voor woorden. Want zoiets kun je niet bewijzen. Daarmee discrimineer je trouwens alle andere kerken. We hebben allemaal een stukje van de waarheid.

Zo kunnen christenen door 'de publieke opinie' in een hoekje worden gedrukt met hun zonderlinge waarheidsopvatting. Wel, deze gedachtegang wordt u vandaag aangereikt als een denkuiting van het *postmodernisme*.

- d. We hebben nu nog één aspect van het moderne levensgevoel onder de loep te nemen. En dat punt lijkt met de nu net besproken zaken niets te maken te hebben. Ik doel op de enorme aantrekkingskracht van *het gevoel, de emotie*. Dat is op het eerste gezicht dus totaal iets anders dan de nadruk op de macht van het verstand, het rationalisme (in al zijn schakeringen). Maar toch is het oppassen geblazen: het ligt er maar aan welke kant je op kijkt. De macht van de emotie lijkt voor velen haast nog sterker dan die van het verstand, de ratio. En waarom? Omdat in de emotie, in het gevoel, ieders persoonlijke voorkeur meespeelt. Men zegt: ik voel dat nu eenmaal zo, en: ik beleef dat graag zo. Of men stelt: ik heb daar geen goed gevoel over. En: ik beleef dat toch anders. En dan wordt dat gezegd in het raam van de mening: *over gevoel valt niet te twisten*. En hoe komt dat? Men heeft het gevoel als 'domein in de menselijke ziel' omgeven met een hoog hekwerk vol met schrikdraad: dat domein is echt helemaal van jezelf. Daarvan mag niemand zeggen dat het

niet echt is, of niet authentiek. Daar heb je als buitenstaander - zelfs al ben je ambtsdrager - eenvoudig buiten te blijven.

Welnu, in déze leefwereld staat de kerk, staat u als gelovige. U ontkomt er niet aan om soms ook zo te denken, te redeneren, je gevoel te uiten. Dat is nu eenmaal eigen aan deze tijd; deze cultuur is als een deken (met of zonder gaten) die jou inpakt en die je doet wegdromen in de ijle, hogere sferen van wat men noemt een buitenaards geluk. Maar het is wel oppassen geblazen!

Kort samengevat zijn dit de algemene kenmerken van de (post)moderne leefcultuur:

De individuele persoonlijkheid kan met een enorme nadruk op òf het verstand òf het gevoel een onoverwinbaar lijkende barrière van subjectiviteit opwerpen voor elk signaal van buitenaf, dus ook voor de boodschap van God (in de Bijbel).

Let er wel op dat de mens zelf die barrière opwerpt. Hij kiest daarvoor. Hij wil zich achter die geluidswal veilig voelen, zich lekker voelen. Hij wil niet gestoord worden. Hij creëert zichzelf een bijna ondoordringbaar domein van zijn persoonlijke vrijheid en zijn individualistische zelfgenoegzaamheid. Genieten staat centraal (= hedonisme). En daarbij is voor hem de waarheid een relatieve zaak, en eigenlijk ook niet eens meer zo relevant, want: wat is waarheid? Hij weet het niet. Hij hoeft het toch ook niet te weten?

Als u mij nu vraagt of de hele cultuur, ook de kerkelijke cultuur met deze virussen besmet is, dan moeten we nuchter antwoorden: gelukkig niet. Er zijn - Goddank! - nog vele gezond-bijbels denkende gelovigen. Die bewaren de nodige afstand, die kennen en erkennen de *antithese* tussen goed en kwaad, de tegenstelling tussen Gods werk en duivelswerk. Maar toch hebben we van deze cultuur wel allemaal een of meer tikken meegekregen. En sommige van deze cultuuruitingen zijn soms zo trendy, dat je bijna in zo'n stroom wordt meegezogen als in een tsunami.

En daarom zou ik anno 2005 willen vragen: als u zich de beelden van de vloedgolven in Zuidoost-Azië voor de geest haalt, zou u dan geen doodsangsten uitstaan als de tsunami's met hun verwoestende krachten op kerk en godsdienst aanstormen, en ons overspoelen, misschien zelfs wegspoelen? Het moet ons toch bereid maken om meer *weerstand te bieden* aan de moderne cultuur waar we met onze kinderen middenin leven. En waarin we onze kinderen trachten op te voeden!

Analyse van de specifieke aspecten

We zullen vervolgens de *specifieke oorzaken* trachten op te sporen van de motieven van die vertrekkende leden van de kerk, die kiezen voor de samenkomsten van een vrij-baptistisch type. Wat beweegt hun? Laten we hiervoor twee gedachtelijnen in gedachten houden: 1. Wat is er zo aantrekkelijk, zo boeiend aan de gemeenten van de vrije baptisten (en verwante evangelische groepen)? 2. Welke kritiek hebben deze mensen op de gereformeerde kerk?

Daarbij wil ik direct maar zeggen dat de schijnbare pluspunten van de vrije baptisten niet automatisch gezien moeten worden als de minpunten van onze gereformeerde kerk. Dat is te kort door de bocht geredeneerd - al zijn er mensen die wel zo denken. Men praat zich al te gauw een minderwaardigheidscomplex aan en denkt dat de kerk hier o zo veel te kort komt.

Wat wij willen, is dit: we gaan de eigen-aardigheden, de identiteit van de vrije baptisten en de evangelischen op zichzelf bezien. Misschien heeft hun identiteit voor gereformeerden wel iets te zeggen en wijst dat op een mogelijk tekort in onze kerkcultuur. Maar dat komt pas daarna aan de orde.

De kerk aantrekkelijk maken?

Gaan we het woord 'aantrekkelijk' eens goed bekijken, dan denk ik: wat is dat eigenlijk voor een merkwaardige term? Hoort die wel thuis in de kerk van Christus? Moeten we er echt op uit zijn een 'aantrekkelijke' kerk te zijn (of te worden), een 'aanstekelijke' kerk? Die vraag durf ik niet zomaar met 'ja' te beantwoorden. Want ik kom dat woord niet zo prominent in de Bijbel tegen! Voor je medemens een aantrekkelijke gemeente zijn...? Ja, dat lijkt wel goed. Het klinkt zelfs wervend... Maar waar vinden we de opdracht dat de kerk van Christus zich 'aantrekkelijk' moet opstellen? De nadruk die sommigen daarop leggen, komt mij nogal apocrief voor. Ik lees wel over 'licht-zijn' en

over een 'zout-functie' van de kerk. Maar of je daarmee altijd 'aantrekkelijk' bent, is nog maar de vraag.

Er is één basisgegeven in de Bijbel dat wel in die richting wijst: de kerk is de bruid van Christus. Voor Hem mag ze er stralend en rein uitzien! Hij begeert haar ook niet anders. Voor Hém moet de kerk aantrekkelijk zijn. Maar wanneer en hoe is dat ooit het geval? Daarvan zal de kerk tijdens haar aardse bestaan nauwelijks enig blijk geven. Zo lang ze in deze historische bedeling vertoeft, zal de kerk een aangevochten gemeente zijn, aangevochten door de kwade krachten van eigen vleselijke en wereldse verlangens, die worden opgeroepen door de vader der leugens, de duivel. Die bruid ziet er soms niet uit! Die moet nog helemaal gewassen worden in Christus' bloed, en gerechtvaardigd worden en leren leven uit de heiliging door de Geest. En pas als ze de volmaaktheid bereikt heeft, zal ze stralend zijn en het witte kleed van de overwinning mogen dragen.

Dit is intussen geen domper op de vreugde van het tegenwoordige christen-zijn! Het is juist het prachtige perspectief van Christus' volkomen verlossing, dat de kerk en haar gelovigen overeind houdt. En van die schitterende toekomst mag de kerk in al de eeuwen van haar bestaan getuigen en ook een levend bewijs vormen. Maar aantrekkelijk? Aanstekelijk? Nee, dat is ze vaak niet en zal ze ook nooit worden in de ogen van de wereld. Natuurlijk kan de kerk, kunnen de kerkleden opvallen door in het oog lopende activiteiten. En dat daardoor mensen tot andere gedachten komen, is heel wel mogelijk. Maar het eerste en voornaamste is Gods Geest die ingrijpt in het leven van een zondaar en hem tot bekering brengt - en God kan daarvoor de kerk, de leden ervan, gebruiken. Zeker! Maar de kerk is niet aantrekkelijk. Want wat is haar boodschap? Deze, dat de wereld in zichzelf *voor eeuwig verloren* is. Dat de mensheid alleen maar buiten zichzelf, in Jezus Christus al haar heil en zaligheid heeft te zoeken en ook te vinden! Dat is in wezen een boodschap waar een mens zijn leven lang mee moet leren worstelen. Dat vereist zelfvernedering, dat vraagt ootmoed. Maar dat heeft de natuurlijke mens niet in zich. Alleen al het idee dat je jezelf niet kunt redden of behouden, dat is toch compleet in strijd met de gedachte aan zelfredzaamheid? Het evangelie is niet aantrekkelijk voor de natuurlijke mens.

Er is nog een bezwaarlijk punt om te spreken van de aantrekkelijke kerk. Dit begrip past in de wereld van de commercie, de reclame. De kerk hoort niet in die sferen thuis. Zij is van een geheel andere orde. Van een hemelse orde. Aan haar aardse verschijningsvorm kan - naar de mens gesproken - heel veel mankeren. Maar als ze waarlijk kerk is, deert dat haar niet - want ze is verbonden met haar Hoofd Christus, die in de hemel is. Dan kan de kerk er zelfs gehavend uitzien, niet eens in een schitterend kerkgebouw vergaderen, maar in een boerenschuur; niet met een perfecte liturgie die alles heeft wat maar aantrekkelijk is, maar in een simpele setting waarin toch alle ruimte is voor de aanbidding van de levende God.

De kerk is geen voorwerp voor de mallemlen van de reclamewereld! Om alles steeds leuker te maken; opleuken noemt men dat soms... Want er zijn of komen genoeg momenten dat ze er wat minder aantrekkelijk uitziet, en dan wordt het product niet meer verkocht. En wie komt er dan nog op af?

Het monopolie van wat ons innerlijk raakt

Waar wij vandaag veel van te duchten hebben, is de trend om in de afweging van heel veel zaken - ook van geloofszaken - ons te laten leiden door wat ons innerlijk raakt. Voor een aantal mensen is dat het verstand, dat bij hen een *monopoliepositie* inneemt. Voor anderen is dat het gevoel dat alles beslist. En bij beiden is het *de wil* die zegt dat je dat beleven moet. En daardoor is dat monopolie zó machtig dat het alle andere krachten naar zijn hand zet!

Het betekent ook dat de Bijbel in dat domein geen enkele autonome zeggenschap heeft. Want de mens zelf is autonoom; letterlijk: hij is zichzelf tot wet! Ons menselijk streven (hoe ook gedomineerd door verstand of gevoel) belemmert van nature de doorwerking van Gods Geest. En de capitulatie van onze wil, van ons verstand en van ons gevoel voor de majesteit van Gods Geest, is de eerste voorwaarde om echt christen te zijn, ook om echt kerk te zijn. Voor de wereld is een dergelijke capitulatie uiteraard geen optie. Wat heb je nog aan gecapituleerde lieden? Die hebben hun vrije wil verloren. Die hebben alleen nog maar een 'knechtelijke wil'. Had Maarten Luther het daar al niet over? Jazeker, hij had weet van een wil die alleen gehoorzaam is aan de Hoogste Koning. En dat was hem genoeg!